SCENARIUSZ LEKCJI

Jak rodzi się rynek? O transformacji gospodarczej i systemach gospodarczych

LEKCJA PRZEZNACZONA DLA: uczniów i uczennic VIII klas szkół podstawowych na lekcjach przedmiotu Edukacja Obywatelska

CELE KSZTAŁCENIA:

Uczeń/uczennica:

- Wyjaśnia, czym są systemy gospodarcze
- Podaje przykłady systemów gospodarczych
- Omawia, na czym polegało przejście Polski od gospodarki centralnie planowanej do rynkowej
- Formułuje własne opinie oraz argumentuje je
- Współpracuje w parze lub małej grupie zadaniowej

ZAPISY Z PODSTAWY PROGRAMOWEJ:

PP - WO: I.4. Wskazuje kluczowe etapy i założenia procesu demokratyzacji Polski po 1989 r. oraz wykorzystując doświadczenia świadków historii przedstawia, ocenia i dyskutuje polityczne, gospodarcze i społeczne konsekwencje transformacji. **NPP - WO:** 4. Formułowanie opinii i argumentowanie na temat wybranych zjawisk społecznych na podstawie wiarygodnych informacji oraz dyskutowanie na ich temat, z szacunkiem do innych osób. **WS:** 2.1. wyjaśnia pojęcia państwa i narodu oraz różnice między obywatelstwem a narodowością, tłumaczy, do czego państwo jest potrzebne obywatelom, i opisuje związek między wysokością podatków, budżetem państwa a dostępnością i jakością usług publicznych – moduł ekonomiczno-finansowy.

CZAS TRWANIA: 45 minut

METODY KSZTAŁCENIA: Wykład, praca z tekstem, prezentacja

FORMY PRACY: Indywidualna, grupowa

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: Teksty (załączniki 1-8), kartki, długopisy

WYPOSAŻENIE TECHNICZNE: Komputer z dostępem do internetu; rzutnik lub tablica multimedialna, karteczki samoprzylepne w trzech kolorach: czerwony, żółty oraz zielony, gruby sznur lub taśma papierowa (opcjonalnie, do wyznaczenia linii w klasie).

ETAPY LEKCJI:

1. Wprowadzenie do tematu
2. Praca w parach lub małych grupach
3. Linia opinii
4. Walizka – bagaż trudności – biała plama
5. Podsumowanie (5 min.)

SZCZEGÓŁOWY OPIS PRZEBIEGU LEKCJI:

Rozpocznij lekcję od wyświetlenia slajdu 5 prezentacji i wyjaśnienia uczniom pojęcia systemu gospodarczego. Możesz rozpocząć od krótkiego pytania aktywizującego: „Wyobraźcie sobie, że jesteście odpowiedzialni za funkcjonowanie całego państwa. Trzeba zapewnić ludziom żywność, ubrania, mieszkania, szkoły, szpitale i miejsca pracy. Kto powinien decydować o tym, co będzie produkowane i sprzedawane?”. Po wysłuchaniu kilku odpowiedzi wyjaśnij, że system gospodarczy to sposób organizacji gospodarki w państwie. Określa on, kto podejmuje najważniejsze decyzje dotyczące produkcji dóbr i usług, jaka jest rola państwa, przedsiębiorstw i obywateli oraz jak funkcjonuje gospodarka jako całość. Następnie przejdź do slajdu 6 i wyjaśnij, że niezależnie od epoki historycznej czy miejsca na świecie każda gospodarka musi odpowiedzieć na trzy podstawowe pytania.

- Co produkować? - Wyjaśnij, że zasoby są ograniczone, dlatego nie można produkować wszystkiego w nieograniczonych ilościach. Trzeba zdecydować, jakie dobra i usługi są najbardziej potrzebne społeczeństwu.
- Jak produkować? - Wyjaśnij, że ten sam produkt można wytwarzać na wiele sposobów. Można wykorzystywać pracę ludzi, maszyny, nowoczesne technologie lub tradycyjne metody produkcji.
- Dla kogo produkować? - Podkreśl, że trzeba również określić, kto będzie korzystał z wyprodukowanych dóbr i usług oraz na jakich zasadach będą one dostępne.

Zaznacz, że różne systemy gospodarcze udzielają różnych odpowiedzi na te pytania. Przechodząc do slajdu 7, przedstaw uczniom system tradycyjny. Wyjaśnij, że jest to najstarszy znany sposób organizacji gospodarki. W takim systemie ludzie produkują przede wszystkim na własne potrzeby, a wiedza o pracy i produkcji przekazywana jest z pokolenia na pokolenie. Tradycja odgrywa większą rolę niż innowacje czy postęp technologiczny. Możesz podać przykład dawnych społeczności rolniczych lub współczesnych społeczności plemiennych żyjących w odizolowanych regionach świata.

Następnie przejdź do slajdów 8-9 dotyczących systemu centralnie planowanego. Wyjaśnij, że w tym systemie najważniejsze decyzje gospodarcze podejmuje państwo. To urzędnicy określają, jakie towary mają być produkowane, w jakich ilościach oraz po jakich cenach będą sprzedawane. Większość przedsiębiorstw należy do państwa, a konkurencja praktycznie nie występuje. Podkreśl, że zwolennicy takiego systemu wskazywali na większą stabilność zatrudnienia oraz mniejsze różnice dochodowe. Jednocześnie zwróć uwagę, że państwo nie zawsze potrafiło właściwie przewidzieć potrzeby obywateli. W rezultacie w sklepach często brakowało niektórych produktów, a jakość towarów bywała niska. Warto przywołać przykład długich kolejek do sklepów lub sytuacji, w których ludzie poszukiwali podstawowych produktów codziennego użytku.

Przechodząc do slajdów 10-11, omów system wolnorynkowy. Wyjaśnij, że w tym przypadku decyzje gospodarcze podejmują przede wszystkim przedsiębiorcy i konsumenci. Jeżeli ludzie chcą kupować określony produkt, przedsiębiorcy starają się go produkować. Jeżeli zainteresowanie spada, ograniczają produkcję lub szukają nowych pomysłów. Wprowadź pojęcie konkurencji. Wyjaśnij, że przedsiębiorstwa rywalizują o klientów, dlatego starają się oferować lepsze produkty, niższe ceny lub bardziej atrakcyjne usługi. Dzięki temu pojawia się wiele nowych pomysłów i innowacji. Zwróć jednak uwagę, że gospodarka rynkowa nie gwarantuje wszystkim sukcesu. Niektóre firmy bankrutują, część osób może mieć trudności ze znalezieniem pracy, a różnice majątkowe między ludźmi mogą się zwiększać.

Następnie przejdź do slajdów 12-13 i przedstaw system mieszany. Wyjaśnij, że współcześnie większość państw świata korzysta właśnie z takiego rozwiązania. Łączy ono elementy gospodarki rynkowej z działaniami państwa. Przedsiębiorcy mogą prowadzić działalność gospodarczą, ale państwo tworzy przepisy, finansuje szkoły i szpitale, wspiera osoby znajdujące się w trudnej sytuacji życiowej oraz chroni konkurencję.

Po omówieniu systemów gospodarczych przejdź do slajdu 14. i wyjaśnij pojęcie transformacji gospodarczej. Powiedz, że transformacja gospodarcza oznacza przejście od jednego systemu gospodarczego do innego. W przypadku Polski oznaczała ona przejście od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej. Omawiając slajd 15, przedstaw uczniom tło historyczne. Wyjaśnij, że po II wojnie światowej Polska znalazła się w grupie państw komunistycznych, a gospodarka została zorganizowana według zasad centralnego planowania. Większość przedsiębiorstw należała do państwa, działalność prywatna była ograniczona, a dostęp do wielu towarów utrudniony. W sklepach często brakowało produktów, a na niektóre z nich obowiązywały kartki. Kolejki były stałym elementem codziennego życia. Przechodząc do slajdu 16, wyjaśnij, że w latach osiemdziesiątych problemy gospodarcze zaczęły narastać. Państwo było coraz bardziej zadłużone, gospodarka działała nieefektywnie, a inflacja powodowała szybki wzrost cen. Coraz więcej osób było niezadowolonych z sytuacji gospodarczej kraju i oczekiwało zmian.

Następnie omów slajdy 17-18 dotyczące planu Balcerowicza. Powiedz uczniom, że po zmianach politycznych w 1989 roku konieczne było szybkie przeprowadzenie reform gospodarczych. Program zmian przygotowany przez zespół kierowany przez Leszka Balcerowicza miał stworzyć warunki do funkcjonowania gospodarki rynkowej. Wprowadzono możliwość swobodnego zakładania firm, uwolniono większość cen, rozpoczęto prywatyzację części przedsiębiorstw oraz otwarto polską gospodarkę na handel z zagranicą. Podkreśl, że reformy były bardzo szybkie, dlatego często określa się je mianem „terapii szokowej". Omawiając slajd 19, przedstaw zarówno korzyści, jak i koszty transformacji. Zwróć uwagę, że zniknęły niedobory towarów, zaczęły powstawać nowe przedsiębiorstwa, do Polski napływały inwestycje zagraniczne, a gospodarka zaczęła się dynamicznie rozwijać. Jednocześnie wiele przedsiębiorstw państwowych zostało zamkniętych lub zrestrukturyzowanych, co doprowadziło do wzrostu bezrobocia. Dla części społeczeństwa był to okres niepewności, konieczności zdobywania nowych kwalifikacji oraz dostosowywania się do nowych warunków życia. Podkreśl, że właśnie dlatego transformacja gospodarcza jest oceniana różnie przez różne osoby. Dla jednych oznaczała nowe możliwości i rozwój, dla innych wiązała się z utratą pracy i poczucia bezpieczeństwa.

Praca w parach lub małych grupach (Karty świadków historii)

Wyświetl slajd 20 i poinformuj uczniów, że za chwilę poznają historię osób, które przeżyły transformację gospodarczą z różnych perspektyw. Rozdaj uczniom karty świadków historii (załączniki 1-8). Najlepiej przygotować jedną kartę dla każdej pary lub trzyosobowej grupy. Jeżeli liczba grup jest większa niż liczba kart, część historii może zostać wykorzystana przez więcej niż jedną grupę.

Wyjaśnij, że każda karta przedstawia inną osobę lub rodzinę, która doświadczyła przemian gospodarczych po 1989 roku. Wśród bohaterów znajdują się między innymi klientka pamiętająca kolejki w sklepach, robotnik zwolniony z państwowego zakładu pracy, przedsiębiorczyni zakładająca własną firmę, ekonomista uczestniczący w reformach, byli pracownicy PGR-u, właściciel małego kiosku, młody informatyk oraz emerytka pamiętająca oba systemy gospodarcze.

Poproś uczniów o dokładne przeczytanie tekstu oraz odpowiedź na pytania znajdujące się pod historią. Dodaj, że polecenie na dole strony odnosi się do kolejnego ćwiczenia i na razie nie powinni się nim zajmować. Zachęć uczniów, aby zwracali uwagę nie tylko na fakty, ale również na emocje bohaterów oraz sposób, w jaki zmiany gospodarcze wpłynęły na ich życie. Po około pięciu minutach poproś przedstawicieli grup o krótkie zaprezentowanie swojego bohatera. Każda prezentacja powinna zawierać odpowiedź na trzy pytania:

- Kim jest bohater?
- Jakie skutki transformacji gospodarczej odczuł najbardziej?
- Czy z jego punktu widzenia transformacja przyniosła więcej korzyści czy więcej trudności?

Po każdej wypowiedzi możesz zadawać pytania pogłębiające, np.: „Dlaczego ta osoba mogła oceniać transformację inaczej niż przedsiębiorczyni prowadząca własną firmę?”; „Czy dwie osoby żyjące w tym samym czasie mogły doświadczać tych samych wydarzeń w zupełnie odmienny sposób?”; „Które skutki transformacji były krótkotrwałe, a które odczuwamy do dziś?”. Zwróć uwagę uczniów na to, że historia gospodarcza nie składa się wyłącznie z liczb i wskaźników ekonomicznych. Za każdą zmianą stoją konkretni ludzie oraz ich doświadczenia.

Linia opinii

Wyświetlając slajd 21, wytłumacz uczniom, na czym polega linia opinii. Wybierz miejsce w sali, w którym będzie wystarczająco dużo miejsca, aby uczniowie ustawili się w rzędzie. Powiedz, aby wyobrazili sobie, że przez środek klasy biegnie niewidzialna linia (opcjonalnie rozciągnij przez klasę gruby sznur lub taśmę papierową). Kontynuuj: np. pod oknem mamy punkt: 'Całkowicie się zgadzam', a pod drzwiami: 'Zupełnie się nie zgadzam'. Środek to miejsce dla tych, którzy nie są pewni. Dodaj, że za chwilę przeczytasz zdanie dotyczące zmian, jakie zaszły w Polsce po 1989 roku, a zadaniem uczniów jest wcielenie się w postać z karty świadka historii, zastanowienie się, co ta osoba uważała o zachodzących ówcześnie w Polsce zmianach, a następnie zajęcie miejsca w tej części linii, która najlepiej oddaje ich zdanie. Dodaj, aby pamiętali, że nie ma złych odpowiedzi. Każdy z nich ma prawo czuć to inaczej, ważne jest, aby uzasadnić wybór miejsca, opowiadając historię bohatera z karty świadka historii. Wyświetl slajd 22 prezentacji przedstawiający zdanie, do którego uczniowie mają się ustosunkować. Brzmi ono: „Transformacja gospodarcza w Polsce przyniosła wszystkim same korzyści”. W trakcie dyskusji możesz zadawać pytania: „Dlaczego przedsiębiorczyni stanęła bliżej strony zgadzającej się?”; „Dlaczego były pracownik PGR-u może mieć zupełnie inne zdanie?”; „Czy pozycja na linii zmieniłaby się, gdyby bohater oceniał transformację po roku, a nie po trzydziestu latach?”; „Czy możliwe jest jednoczesne dostrzeganie korzyści i problemów związanych z transformacją?” itd. W razie potrzeby zasugeruj lub dopytaj, czy według ucznia/uczennicy inne miejsce na linii nie byłoby bardziej odpowiednie. Po przedyskutowaniu wszystkich ról poproś uczniów o powrót do ławek.

Walizka – bagaż trudności – biała plama

Przejdź do slajdu 23. Rozdaj uczniom zielone, czerwone i żółte karteczki samoprzylepne. Na tablicy przygotuj trzy obszary:

- walizka,
- bagaż trudności,
- biała plama.

Następnie na podstawie tego slajdu powiedz uczniom: Kiedy już poznaliśmy nasze opinie, przejdziemy do wielkiego porządkowania wiedzy. Spójrzcie na tablicę - przygotowałem/am trzy specjalne strefy. Na rozdanych kolorowych karteczkach będziecie pisać swoje spostrzeżenia. Zielone kartki trafiają do walizki. Wyobraźcie sobie, że pakujemy rzeczy na ważną podróż w przyszłość. Co dobrego przyniosła Polsce transformacja? Co warto zachować i z czego się cieszymy? To są nasze korzyści. Czerwone kartki wędrują do bagażu trudności. Zmiany to nie tylko radosne chwile, ale też trudne wyzwania, które ludzie musieli dźwigać jak ciężki plecak. Napiszcie tu o kosztach społecznych - o tym, co było bolesne lub sprawiało problemy. Żółte kartki to nasza BIAŁA PLAMA. Wypiszcie na nich pytania lub zagadnienia, których nadal nie rozumiecie albo które chcielibyście lepiej poznać, np. dlaczego kiedyś stało się w kolejkach albo co stało się ze starymi fabrykami – zapiszcie to jako pytanie. To będzie Wasza misja specjalna: wróćcie z tymi pytaniami do domu i przeprowadźcie wywiad z dziadkami lub rodzicami, aby poznać ich doświadczenia.

Daj uczniom kilka minut na zapisanie odpowiedzi. Po zakończeniu pracy poproś ich o przyklejenie karteczek w odpowiednich miejscach oraz krótkie uzasadnienie swoich wyborów. W razie potrzeby zadawaj pomocnicze pytania i zachęcaj do refleksji całą klasę.

Podsumowanie

Wyświetl slajdy 24-26. Podsumowując lekcję, podkreśl, że transformacja gospodarcza należy do najważniejszych wydarzeń w najnowszej historii Polski. Dzięki niej Polska przeszła od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej.

Zwróć uwagę, że skutki transformacji były bardzo zróżnicowane. Dla części społeczeństwa oznaczała ona nowe możliwości, rozwój przedsiębiorczości, wzrost poziomu życia i większy dostęp do dóbr oraz usług. Dla innych była okresem utraty pracy, konieczności zdobywania nowych kwalifikacji i niepewności związanej z gwałtownymi zmianami. Podkreśl, że historia transformacji nie jest opowieścią wyłącznie o sukcesach ani wyłącznie o problemach. Jest historią ludzi, którzy musieli odnaleźć się w nowej rzeczywistości gospodarczej. Na zakończenie przypomnij uczniom najważniejsze wnioski:

- każdy kraj funkcjonuje w określonym systemie gospodarczym,
- system gospodarczy odpowiada na pytania: co, jak i dla kogo produkować,
- po 1989 roku Polska rozpoczęła transformację gospodarczą,
- transformacja przyniosła zarówno korzyści, jak i koszty społeczne,
- ocena transformacji zależy często od doświadczeń konkretnych ludzi i grup społecznych.

Zachęć uczniów, aby porozmawiali z rodzicami lub dziadkami o ich wspomnieniach związanych z okresem transformacji gospodarczej. Dzięki temu będą mogli spojrzeć na historię nie tylko przez pryzmat podręczników, lecz także doświadczeń bliskich im ludzi.

Załącznik nr 1

Na podstawie poniższego tekstu oraz informacji przedstawionych przez nauczyciela odpowiedzcie na zadane pytania.

Maria Kowalska – klientka sklepu z końca PRL-u

„Najbardziej pamiętam kolejki”

Nazywam się Maria Kowalska. W 1988 roku miałam 34 lata i mieszkałam w Łodzi z mężem i dwójką dzieci. Pracowałam jako księgowa w państwowym przedsiębiorstwie. Kiedy dziś wchodzę do supermarketu i widzę pełne półki, nadal robi to na mnie wrażenie. W czasach PRL-u codzienne zakupy wyglądały zupełnie inaczej.

Największym problemem był brak towarów. W sklepach często nie było mięsa, masła, papieru toaletowego czy proszku do prania. Gdy tylko ktoś usłyszał, że „rzucili towar”, natychmiast ustawiała się kolejka. Zdarzało się, że stałam kilka godzin po zwykłą kiełbasę. Czasem wracałam do domu z pustymi rękami, bo towar się skończył.

Państwo decydowało, co i ile ma być produkowane. W teorii miało to zapewnić wszystkim równość, ale w praktyce sklepy były źle zaopatrzone, a ludzie kombinowali, jak zdobyć potrzebne rzeczy. Wielu miało znajomości w sklepach albo wymieniało się towarami między rodziną i sąsiadami.

Po 1989 roku zmiany były ogromne. Najpierw pojawił się chaos - ceny rosły bardzo szybko, a pensje nie nadążały za inflacją. Pamiętam, że baliśmy się o domowy budżet. Ale jednocześnie sklepy zaczęły się zapełniać. Pojawiły się zagraniczne produkty, nowe sklepy, później supermarkety. Po raz pierwszy mogliśmy wybierać spośród wielu marek i produktów.

Dla mnie transformacja oznaczała przede wszystkim koniec pustych półek. Z drugiej strony wielu ludzi starszego pokolenia czuło się zagubionych. Nagle trzeba było samemu podejmować decyzje, planować wydatki, oszczędzać. W PRL-u państwo mówiło ludziom, jak mają żyć. Po 1989 roku pojawiła się wolność, ale także większa odpowiedzialność.

Dziś uważam, że zmiany były potrzebne. Polska stała się nowoczesnym krajem, a młodzi ludzie mają dużo więcej możliwości niż moje pokolenie. Ale pamiętam też, że początki były trudne i nie wszyscy od razu odczuli poprawę życia.

Pytania:

1. Jak wyglądały codzienne zakupy w czasach PRL?
2. Dlaczego ludzie ustawiali się w długich kolejkach?
3. Jakie zmiany zauważyła Maria po 1989 roku?
4. Dlaczego pełne półki sklepowe nie oznaczają automatycznie, że wszystkim żyje się dobrze?
5. Czy wolny rynek rozwiązał wszystkie problemy? Uzasadnij odpowiedź.

Perspektywa bohatera

Gdzie Maria prawdopodobnie ustawiłaby się podczas ćwiczenia „Linia opinii”? Uzasadnij odpowiedź.

Załącznik nr 2

Na podstawie poniższego tekstu oraz informacji przedstawionych przez nauczyciela odpowiedzcie na zadane pytania.

Andrzej Nowak – robotnik, który stracił pracę

„Zakład dawał nam poczucie bezpieczeństwa"

Nazywam się Andrzej Nowak. W 1989 roku miałem 42 lata i pracowałem w dużych zakładach włókienniczych w Łodzi. Kiedy zaczynałem pracę ponad dwadzieścia lat wcześniej, wydawało mi się, że zostanę tam aż do emerytury. W tamtych czasach większość ludzi pracowała w państwowych przedsiębiorstwach. Zarobki nie były wysokie, ale wielu pracowników ceniło sobie stabilność. Człowiek wiedział, że co miesiąc dostanie wypłatę, a zakład zapewniał różne świadczenia socjalne, takie jak wczasy pracownicze.

Po zmianach ustrojowych zaczęło się mówić, że wiele przedsiębiorstw jest nierentownych, czyli przynosi straty. Nasz zakład miał stare maszyny i produkował towary, które trudno było sprzedać na wolnym rynku. W 1992 roku ogłoszono zwolnienia grupowe. Pamiętam zebranie w hali produkcyjnej: niektórzy byli zszokowani, inni płakali lub złościli się. Dla wielu osób była to pierwsza sytuacja w życiu, gdy musieli martwić się o utrzymanie rodziny.

Straciłem pracę po ponad 20 latach zatrudnienia. To był dla mnie ogromny cios. Miałem rodzinę i poczucie, że nagle grunt usuwa mi się spod nóg. Przez kilka miesięcy bezskutecznie szukałem pracy. W naszym mieście podobne problemy miały setki osób. Bezrobocie rosło, a pracodawcy często poszukiwali młodszych pracowników lub osób posiadających nowe kwalifikacje.

Dopiero po pewnym czasie zapisałem się na kurs zawodowy i znalazłem zatrudnienie w niewielkiej prywatnej firmie. Początki były trudne, ale stopniowo moja sytuacja zaczęła się poprawiać. Nie wszystkim jednak udało się odnaleźć w nowych warunkach. Wielu moich dawnych kolegów przez długie lata miało problemy ze znalezieniem stabilnej pracy.

Dziś rozumiem, że gospodarka musiała się zmienić. Nie można było w nieskończoność utrzymywać nierentownych zakładów tylko po to, żeby ludzie mieli zatrudnienie. Ale uważam też, że państwo powinno lepiej pomóc takim ludziom jak my - starszym pracownikom, którzy całe życie przepracowali w jednym miejscu. Transformacja przyniosła Polsce rozwój, ale dla wielu rodzin oznaczała też niepewność, stres i trudne decyzje życiowe.

Pytania:

1. Dlaczego część zakładów pracy została zamknięta po 1989 roku?
2. Jakie były społeczne skutki bezrobocia?
3. Dlaczego starszym pracownikom mogło być trudniej odnaleźć się w nowych warunkach gospodarczych?
4. Czy państwo powinno wspierać osoby tracące pracę w czasie reform? Dlaczego?
5. Jakie emocje towarzyszyły ludziom w okresie transformacji?

Perspektywa bohatera

Gdzie Andrzej prawdopodobnie ustawiłby się podczas ćwiczenia „Linia opinii"? Uzasadnij odpowiedź.

Załącznik nr 3

Na podstawie poniższego tekstu oraz informacji przedstawionych przez nauczyciela odpowiedzcie na zadane pytania.

Ewa Zielińska – pierwsza przedsiębiorczyni w rodzinie

„Nagle można było założyć własną firmę"

Nazywam się Ewa Zielińska. W 1990 roku miałam 28 lat i pracowałam jako sprzedawczyni. Dorastałam w czasach, gdy większość miejsc pracy należała do państwa, a prowadzenie własnej działalności gospodarczej było znacznie trudniejsze niż dziś. W mojej rodzinie nikt nigdy nie prowadził firmy. Większość krewnych pracowała w zakładach państwowych i była przekonana, że tak będzie zawsze.

Po zmianach politycznych i gospodarczych zaczęło się jednak mówić o nowych możliwościach. Coraz więcej osób próbowało zakładać własne firmy. Razem z mężem długo zastanawialiśmy się, czy podjąć takie ryzyko. Ostatecznie zdecydowaliśmy się otworzyć niewielki sklep z odzieżą.

Początki były bardzo trudne. Nie mieliśmy dużych oszczędności ani doświadczenia w prowadzeniu biznesu. Wszystkiego musieliśmy uczyć się od zera: jak prowadzić księgowość, jak rozliczać podatki, jak negocjować z hurtownikami i jak przyciągnąć klienta. Towar na początku przywoziliśmy starym maluchem w workach. Ale po raz pierwszy w życiu mieliśmy niesamowite, uskrzydlające poczucie, że nasz los i zarobki zależą wyłącznie od nas.

Polska szybko się zmieniała. W sklepach pojawiały się nowe produkty, rozwijał się handel, powstawały hurtownie i prywatne przedsiębiorstwa. Klienci chętnie kupowali towary, których wcześniej nie mogli znaleźć. Nasz sklep stopniowo się rozwijał. Po kilku latach zatrudnialiśmy już kilku pracowników.

Wiem jednak, że nie wszystkim się udało. Wielu przedsiębiorców zaryzykowało oszczędności całego życia i poniosło porażkę. Konkurencja była coraz większa, a rynek szybko się zmieniał. Niektóre firmy upadały już po kilku miesiącach działalności.

Dla mnie najważniejszą zmianą było to, że państwo przestało decydować za obywateli. Pojawiła się możliwość samodzielnego działania, rozwijania własnych pomysłów i ponoszenia odpowiedzialności za własne decyzje. To była ogromna zmiana dla ludzi wychowanych w poprzednim systemie.

Pytania:

1. Jakie możliwości dała obywatelom gospodarka rynkowa?
2. Dlaczego przedsiębiorczość była wcześniej ograniczona?
3. Z jakimi trudnościami musiała zmierzyć się początkująca przedsiębiorczyni?
4. Jakie ryzyko wiąże się z prowadzeniem własnej firmy?
5. Czy każdy skorzystał na nowych możliwościach gospodarczych? Uzasadnij odpowiedź.

Perspektywa bohatera

Gdzie Ewa prawdopodobnie ustawiłaby się podczas ćwiczenia „Linia opinii"? Uzasadnij odpowiedź.

Załącznik nr 4

Na podstawie poniższego tekstu oraz informacji przedstawionych przez nauczyciela odpowiedzcie na zadane pytania.

Piotr Krawczyk – ekonomista pracujący przy reformach

„Musieliśmy działać szybko”

Nazywam się Piotr Krawczyk. W 1989 roku byłem młodym ekonomistą pracującym w zespole przygotowującym reformy gospodarcze w Ministerstwie Finansów. Polska znajdowała się wtedy w bardzo trudnej sytuacji. Inflacja była bardzo wysoka, państwo miało ogromne zadłużenie, a w sklepach brakowało wielu podstawowych produktów. Coraz więcej osób było przekonanych, że dotychczasowy system gospodarczy nie jest w stanie rozwiązać tych problemów.

Naszym zadaniem było przygotowanie zmian, które pozwolą stworzyć gospodarkę rynkową. Głównym celem naszych reform było natychmiastowe wyrwanie Polski z niewydolnego systemu centralnego planowania i błyskawiczne zbudowanie zdrowych fundamentów nowoczesnej gospodarki rynkowej, wzorowanej na krajach Europy Zachodniej. Chcieliśmy ograniczyć inflację, umożliwić rozwój prywatnych firm i stworzyć warunki do funkcjonowania przedsiębiorstw działających na zasadach konkurencji. Wiedzieliśmy, że zmiany będą bolesne. Uwolnienie cen oznaczało ich gwałtowny wzrost, a restrukturyzacja przedsiębiorstw prowadziła do bezrobocia. Ale wielu ekonomistów uważało, że bez szybkich reform Polska pogrąży się w jeszcze większym kryzysie.

Pamiętam liczne dyskusje prowadzone do późnych godzin wieczornych. Czy reformy powinny być szybkie czy stopniowe? Ostatecznie zwyciężyła koncepcja szybkiej transformacji, nazywanej czasem „terapią szokową”. Chodziło o to, by jak najszybciej stworzyć zasady gospodarki rynkowej.

Po latach widzę zarówno sukcesy, jak i koszty tych reform. Uratowaliśmy polskiego złotego, stworzyliśmy podwaliny pod trwający dekady wzrost gospodarczy, przyciągnęliśmy wielkich inwestorów i wprowadziliśmy Polskę do Unii Europejskiej jako silnego partnera. Ale wiele osób zapłaciło za to wysoką cenę społeczną - utratą pracy, poczuciem niepewności czy pogorszeniem sytuacji materialnej w pierwszych latach zmian. Historia transformacji nie jest czarno-biała. To opowieść o trudnych decyzjach, które zmieniły kraj na lepsze, ale jednocześnie dotknęły miliony zwykłych ludzi.

Pytania:

1. Jakie były główne cele reform gospodarczych po 1989 roku?
2. Na czym polegała „terapia szokowa”?
3. Jakie koszty społeczne dostrzega Piotr?
4. Dlaczego reformy były jednocześnie potrzebne i bolesne?
5. Jak ocenić decyzje reformatorów z perspektywy zwykłych obywateli?

Perspektywa bohatera

Gdzie Piotr prawdopodobnie ustawiłby się podczas ćwiczenia „Linia opinii”? Uzasadnij odpowiedź.

Załącznik nr 5

Na podstawie poniższego tekstu oraz informacji przedstawionych przez nauczyciela odpowiedzcie na zadane pytania.

Janina i Stanisław – dawni pracownicy PGR-u

„Transformacja przyniosła biedę”

Jesteśmy Janina i Stanisław. Przez wiele lat mieszkaliśmy i pracowaliśmy w niewielkiej miejscowości na Podkarpaciu. Oboje byliśmy zatrudnieni w Państwowym Gospodarstwie Rolnym, czyli PGR-ze. W tamtych czasach większość mieszkańców naszej okolicy pracowała właśnie tam. PGR był nie tylko miejscem pracy – organizował życie całej społeczności. Dzięki niemu ludzie mieli zatrudnienie, a dzieci mogły wyjeżdżać na kolonie lub uczestniczyć w różnych zajęciach. Nie byliśmy bogaci, ale mieliśmy poczucie bezpieczeństwa i wiedzieliśmy, że każdego miesiąca otrzymamy wynagrodzenie.

Wszystko zmieniło się po 1989 roku. Decyzja o likwidacji PGR-ów uderzyła w nas z ogromną siłą. Z dnia na dzień straciliśmy pracę, podobnie jak większość naszych sąsiadów. W naszej miejscowości praktycznie nie było innych zakładów pracy. Jeśli ktoś chciał znaleźć zatrudnienie, musiał dojeżdżać wiele kilometrów albo przeprowadzić się do miasta. Dla wielu rodzin było to niemożliwe.

Najtrudniejsze były pierwsze lata. Coraz więcej domów popadało w biedę. Ludzie nie mieli pieniędzy na jedzenie czy ubrania. Budynki po dawnym gospodarstwie niszczały, a wielu mieszkańców traciło nadzieję na poprawę sytuacji. Pamiętamy sąsiadów, którzy przez długie miesiące pozostawali bez pracy. Młodzi ludzie coraz częściej wyjeżdżali do większych miast albo za granicę, ponieważ nie widzieli dla siebie przyszłości w naszej okolicy.

Dopiero po wielu latach sytuacja zaczęła się stopniowo poprawiać. Powstawały nowe gospodarstwa rolne, pojawiały się nowoczesne maszyny i technologie. Po wejściu Polski do Unii Europejskiej część rolników zaczęła korzystać z dopłat i programów wsparcia. Nasza okolica wygląda dziś zupełnie inaczej niż w latach dziewięćdziesiątych.

Mimo to transformacja kojarzy nam się przede wszystkim z bardzo trudnym okresem. Rozumiemy, że gospodarka musiała się zmieniać, ale mamy poczucie, że mieszkańcy takich miejscowości jak nasza zostali pozostawieni sami sobie. Kiedy słyszymy o sukcesie transformacji, często zastanawiamy się, czy wszyscy Polacy odczuli go w takim samym stopniu.

Pytania:

1. Z jakimi problemami społecznymi i materialnymi musieli mierzyć się pracownicy PGR-ów po ich likwidacji?
2. Jakie szanse i trudności pojawiły się na wsi po 1989 roku?
3. Dlaczego część młodych ludzi opuszczała wieś?
4. Czy skutki transformacji ustrojowej były tak samo dotkliwe dla mieszkańców miast, jak dla pracowników państwowych gospodarstw rolnych?

Perspektywa bohaterów

Gdzie Janina i Stanisław prawdopodobnie ustawiliby się podczas ćwiczenia „Linia opinii”? Uzasadnij odpowiedź.

Załącznik nr 6

Na podstawie poniższego tekstu oraz informacji przedstawionych przez nauczyciela odpowiedzcie na zadane pytania.

Krzysztof Malinowski – właściciel upadłego kiosku

„Wolny rynek to także konkurencja”

Nazywam się Krzysztof Malinowski. W 1991 roku miałem 35 lat i postanowiłem założyć własny kiosk z prasą, napojami i słodyczami. Wcześniej pracowałem w państwowym przedsiębiorstwie, ale po zmianach gospodarczych chciałem spróbować czegoś nowego. Wiele osób mówiło wtedy, że nadszedł czas przedsiębiorczych ludzi i każdy może osiągnąć sukces.

Początkowo wszystko układało się bardzo dobrze. Klienci chętnie kupowali nowe gazety, zagraniczne czasopisma oraz produkty, które wcześniej były trudno dostępne. Każdego dnia miałem wielu klientów i wydawało mi się, że moja firma będzie rozwijała się przez wiele lat.

Jednak gospodarka szybko się zmieniała. W okolicy zaczęły powstawać kolejne sklepy. Najpierw niewielkie prywatne punkty handlowe, później większe sklepy, a w końcu supermarkety. Klienci coraz częściej wybierali miejsca, w których mogli kupić wszystko za jednym razem. Duże sklepy oferowały niższe ceny i większy wybór produktów.

Próbowałem ratować swój biznes. Wydłużałem godziny otwarcia, wprowadzałem nowe produkty i inwestowałem w wyposażenie kiosku. Mimo to liczba klientów stopniowo malała. Po kilku latach musiałem podjąć trudną decyzję o zamknięciu działalności.

Było to dla mnie bolesne doświadczenie. Straciłem część oszczędności i musiałem szukać nowej pracy. Jednocześnie zrozumiałem, że wolny rynek rządzi się swoimi prawami. Nie wystarczy otworzyć firmę - trzeba stale dostosowywać się do zmian, obserwować potrzeby klientów i konkurować z innymi przedsiębiorcami.

Mimo niepowodzenia nie żałuję swojej decyzji. Dzięki transformacji miałem możliwość samodzielnego działania i realizacji własnych pomysłów. Nie każdy odnosi sukces, ale każdy ma szansę spróbować. Uważam, że to jedna z najważniejszych zalet gospodarki rynkowej.

Pytania:

1. Dlaczego Krzysztof początkowo odniósł sukces?
2. Jakie są zalety i wady konkurencji w gospodarce rynkowej?
3. Dlaczego część małych firm upadała po 1989 roku?
4. Jakie cechy charakteru pomagają przedsiębiorcom przetrwać na rynku?
5. Czy wolny rynek oznacza, że każdy odniesie sukces? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Perspektywa bohatera

Gdzie Krzysztof prawdopodobnie ustawiłby się podczas ćwiczenia „Linia opinii”? Uzasadnij odpowiedź.

Załącznik nr 7

Na podstawie poniższego tekstu oraz informacji przedstawionych przez nauczyciela odpowiedzcie na zadane pytania.

Marek Lewandowski – młody informatyk

„Nowa gospodarka potrzebowała nowych zawodów”

Nazywam się Marek Lewandowski. W 1993 roku ukończyłem technikum elektroniczne. Byłem młodym człowiekiem wchodzącym na rynek pracy w czasie, gdy Polska bardzo szybko się zmieniała. W dzieciństwie komputery widziałem głównie w czasopismach i filmach. W szkołach było ich niewiele, a dostęp do nowoczesnych technologii był ograniczony.

Po transformacji sytuacja zaczęła się gwałtownie zmieniać. Do Polski napływały zagraniczne firmy, pojawiały się nowe technologie i nowoczesny sprzęt komputerowy. Coraz więcej przedsiębiorstw potrzebowało osób, które potrafiły obsługiwać komputery, tworzyć programy, zarządzać sieciami komputerowymi lub prowadzić sprzedaż nowoczesnych produktów.

Już kilka tygodni po ukończeniu szkoły znalazłem pracę w prywatnej firmie komputerowej. Było to coś zupełnie nowego dla mojego pokolenia. Pracowaliśmy długo i intensywnie, ale mieliśmy poczucie, że uczestniczymy w budowie nowoczesnej gospodarki. Każdego roku pojawiały się nowe programy, urządzenia i rozwiązania technologiczne.

Zauważyłem jednak, że nie wszyscy równie łatwo odnajdywali się w nowej rzeczywistości. Starsi pracownicy często obawiali się komputerów i nowych technologii. Niektórzy musieli uczyć się wszystkiego od początku, inni nie byli przekonani, czy nowe umiejętności będą im potrzebne.

Transformacja pokazała mi, jak ogromne znaczenie ma edukacja. Wiedza zdobyta w szkole szybko przestawała wystarczać. Trzeba było stale się uczyć, uczestniczyć w szkoleniach i śledzić nowe rozwiązania. Kto rozwijał swoje umiejętności, miał większe szanse na znalezienie dobrej pracy.

Patrząc dziś na Polskę, widzę kraj pełen nowoczesnych firm i technologii. Wiem jednak, że ten rozwój nie byłby możliwy bez ludzi gotowych do nauki i dostosowywania się do zmian.

Pytania:

1. Jakie możliwości zawodowe pojawiły się po transformacji gospodarczej?
2. Dlaczego edukacja stała się szczególnie ważna w gospodarce rynkowej?
3. Jak transformacja wpłynęła na młodych ludzi wchodzących na rynek pracy?
4. Jakie umiejętności są dziś ważne w zmieniającej się gospodarce?
5. Dlaczego w gospodarce rynkowej ważne jest ciągłe zdobywanie nowych umiejętności?

Perspektywa bohatera

Gdzie Marek prawdopodobnie ustawiłby się podczas ćwiczenia „Linia opinii”? Uzasadnij odpowiedź.

Załącznik nr 8

Na podstawie poniższego tekstu oraz informacji przedstawionych przez nauczyciela odpowiedzcie na zadane pytania.

Helena Bąk – emerytka pamiętająca oba systemy

„Żyłam w dwóch różnych Polskach"

Nazywam się Helena Bąk. Urodziłam się w 1938 roku, dlatego pamiętam zarówno Polskę Ludową, jak i Polskę po 1989 roku. Kiedy patrzę na swoje życie, mam wrażenie, że żyłam w dwóch bardzo różnych państwach.

W czasach PRL-u życie było bardziej przewidywalne. Większość ludzi miała pracę, państwo budowało mieszkania, a wiele decyzji podejmowano odgórnie. Z drugiej strony brakowało wielu produktów, trzeba było stać w kolejkach, a możliwości podróżowania czy prowadzenia własnej działalności były ograniczone. Nie można było też swobodnie wyrażać wszystkich swoich poglądów politycznych.

Po 1989 roku Polska zaczęła się szybko zmieniać. Pojawiły się wolne wybory, rozwijały się prywatne firmy, a granice stały się bardziej otwarte. Coraz więcej osób podróżowało, podejmowało pracę za granicą lub zakładało własne przedsiębiorstwa. Miasta zaczęły się modernizować, powstawały nowe drogi, sklepy i inwestycje.

Jednocześnie pierwsze lata transformacji nie były łatwe dla osób starszych. Pamiętam, jak ceny rosły niemal z miesiąca na miesiąc. Emerytury nie zawsze nadążały za inflacją, a wiele osób obawiało się o swoją przyszłość. Niektórzy czuli się zagubieni w świecie pełnym nowych zasad, reklam, banków i prywatnych firm.

Z biegiem czasu zaczęłam jednak dostrzegać coraz więcej pozytywnych zmian. Moi wnukowie otrzymali możliwości, o których moje pokolenie mogło jedynie marzyć. Mogą studiować za granicą, podróżować, zakładać własne firmy i korzystać z nowoczesnych technologii.

Dziś uważam, że transformacja była potrzebna. Nie oznacza to jednak, że była łatwa lub sprawiedliwa dla wszystkich. Jedni skorzystali na niej szybciej, inni musieli długo czekać na poprawę swojej sytuacji. Dlatego historia transformacji to dla mnie jednocześnie historia sukcesu i historia ludzi, którzy musieli nauczyć się żyć w zupełnie nowej rzeczywistości.

Pytania:

1. Jakie różnice między PRL-em a Polską po 1989 roku zauważa Helena?
2. Dlaczego starsze pokolenie mogło odczuwać trudności w czasie transformacji?
3. Jakie znaczenie miała wolność polityczna i gospodarcza dla obywateli?
4. Jak można podsumować bilans transformacji z perspektywy świadka, który żył w obu systemach?

Perspektywa bohatera

Gdzie Helena prawdopodobnie ustawiłaby się podczas ćwiczenia „Linia opinii"? Uzasadnij odpowiedź.